Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 373.3
PEDAGOGIKA

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARNING NUTQIY FAOLLIGINI FE'L SO'Z TURKUMI YORDAMIDA RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ZARURATI

Mahfuza Ma'rufjon qizi Ne'matova*
Namangan davlat universiteti 2-bosqich tayanch doktaranti
✉ nematovamahfuza33@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy faolligini shakllantirish va kuchaytirishda fe'l so'z turkumidan foydalanishning pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Kichik maktab yoshi bolaning adabiy til me'yorlarini egallashi, fikrni og'zaki va yozma tarzda ifodalashi, savol-javob jarayonida faol qatnashishi hamda matn mazmunini mustaqil qayta bayon eta boshlashi bilan ajralib turadi. Fe'l harakat, holat, jarayon va munosabatni bildirishi sababli o'quvchi nutqiga dinamiklik beradi, fikrni predmetni nomlash darajasidan voqea va harakatni tasvirlash darajasiga olib chiqadi. Tezisda fe'llar asosida nutq o'stirishning didaktik imkoniyatlari, interfaol mashq turlari va kutiladigan ta'limiy natijalari yoritilgan.

Kalit so'zlar

boshlang'ich ta'lim, kichik maktab yoshi, nutqiy faollik, fe'l, og'zaki nutq, yozma nutq, kommunikativ kompetensiya, matn tuzish, metodik mashq, pedagogik ehtiyoj.

DOI: 10.5281/zenodo.21743626

KIRISH

Zamonaviy ta'limda o'quvchining bilimni yodlab olishi yetarli natija sifatida qaralmaydi. Ta'lim jarayoni bolaning o'z fikrini tushunarli, izchil va asosli bayon qilishi, suhbatda faol ishtirok etishi, o'qigan yoki eshitgan axborotiga munosabat bildira olishi bilan bevosita bog'liq. Shuning uchun boshlang'ich sinflarda ona tili va o'qish savodxonligi darslari nafaqat savod chiqarish, balki nutqiy kompetensiyani izchil shakllantirish vazifasini ham bajaradi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ta'limning insonparvarligi, uzluksizligi va shaxs kamolotiga yo'naltirilganligi asosiy tamoyillar sifatida belgilanganligi ham mazkur masalaning dolzarbligini ko'rsatadi.[1]

Kichik maktab yoshi bolaning til tajribasi yangi bosqichga ko'tariladigan davrdir. Maktabgacha davrda bola ko'proq tabiiy muloqot orqali gapirgan bo'lsa, maktabga kelgach, u grammatik jihatdan to'g'ri, mazmunan aniq va usluban ravon nutqqa o'rgatiladi. Bu jarayonda so'z tanlash, gap qurish, fikrni ketma-ket ifodalash, matndan asosiy mazmunni ajratish, savolga to'liq javob berish kabi ko'nikmalar muhim o'rin egallaydi.

Nutqiy faollik deganda o'quvchining dars jarayonida tinglash, tushunish, savol berish, javob qaytarish, fikrini izohlash, voqeani hikoya qilish va matn yaratishdagi faol harakati tushuniladi. Bunday faollik sust bo'lsa, bola darsda ko'proq kuzatuvchi bo'lib qoladi, fikrini qisqa va noaniq aytadi, o'qilgan matnni qayta hikoya qilishda qiynaladi. Nutqiy faolligi rivojlangan o'quvchi esa topshiriqqa ijodiy yondashadi, javoblarini kengaytiradi, tengdoshlari bilan muloqotga kirishadi va o'z fikrini erkin ifodalaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirishda barcha so'z turkumlari ma'lum darajada xizmat qiladi. Shunga qaramay, fe'l so'z turkumi alohida o'rin tutadi. Chunki fe'l gapga harakat, holat va jarayon

[1] O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 23.09.2020, O'RQ-637.

ma’nosini olib kiradi. Predmet nomlari nutqda narsa va shaxslarni bildirsa, fe’llar ular bilan bog‘liq harakatni ko‘rsatadi. Masalan, “bola”, “qush”, “daraxt” kabi so‘zlar alohida kelganda faqat nomlash vazifasini bajaradi; “bola o‘qidi”, “qush parvoz qildi”, “daraxt gulladi” kabi birliklarda esa fikr voqea ko‘rinishini oladi.

Shu sababli fe’l so‘z turkumini maqsadli qo‘llash kichik yoshdagi o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshirishda qulay metodik imkoniyat yaratadi. Fe’llar orqali bola harakatni nomlaydi, harakatlar ketma-ketligini bayon qiladi, sabab va natija munosabatini tushuntiradi, vaqtni ifodalaydi hamda qisqa javobdan kengaytirilgan nutqqa o‘tadi.

1. Nutqiy faollikni rivojlantirishning boshlang‘ich ta’limdagi ahamiyati

Boshlang‘ich ta’limda nutqiy faollik o‘quvchining umumiy o‘quv muvaffaqiyati bilan chambarchas bog‘liq. O‘quvchi topshiriq shartini tushunadi, savol mazmunini anglaydi, o‘qituvchi izohini qabul qiladi, o‘qigan matnini qayta ishlaydi va javobini nutq orqali bildiradi. Demak, nutqning yetarli rivojlanmasligi faqat ona tili darslariga emas, balki matematika, tabiatshunoslik, tarbiya va boshqa fanlarni o‘zlashtirishga ham ta’sir qiladi.

Kichik maktab yoshidagi bolalar ko‘pincha ko‘rgazmali-obrazli fikrlashga tayanadi. Ular rasm, harakat, o‘yin, hayotiy vaziyat, savol-javob va amaliy topshiriqlar orqali mavzuni osonroq anglaydi. Shuning uchun nutq o‘stirish mashqlari quruq qoidani takrorlash bilan cheklanmasligi, balki bolani gapirishga, kuzatganini bayon etishga, o‘z javobini kengaytirishga va sinfdoshlari bilan fikr almashishga undashi zarur.

Nutqiy faollikning rivojlanishi bir necha pedagogik natijani ta’minlaydi. Avvalo, o‘quvchi muloqot madaniyatini egallaydi: tinglaydi, navbat bilan gapiradi, savolga mos javob beradi, fikrini sodda dalillar bilan asoslaydi. Ikkinchidan, u tafakkur jarayonini faollashtiradi: bola aytmoqchi bo‘lgan fikrini avval ichki nutqda tartiblaydi, so‘ng so‘z va gap shaklida ifodalaydi. Uchinchidan, jamoada ishlash, suhbatda qatnashish, rolli vaziyatlarda nutqdan foydalanish bolaning ijtimoiylashuviga yordam beradi.

Xalqaro baholash tadqiqotlarida ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matnni o‘qish, tushunish va mazmunni izohlash ko‘nikmalari alohida e’tiborga olinadi. Jumladan, PIRLS tadqiqoti 4-sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholashga qaratilgan xalqaro tizimlardan biri hisoblanadi.[2]Bu esa boshlang‘ich ta’limda nutq, matn va fikr ifodasi ustida tizimli ishlash zarurligini ko‘rsatadi.

2. Fe’l so‘z turkumining lingvistik va didaktik imkoniyatlari

Fe’l o‘zbek tilida harakat, holat, jarayon, faoliyat va o‘zgarishni ifodalovchi asosiy so‘z turkumlaridan biridir. U gapda voqelikning rivojlanishini ko‘rsatadi, shaxs yoki predmetning nima qilgani, nima qilayotgani yoki nima qilishi haqida ma’lumot beradi. Bolalar nutqida fe’llarning ahamiyati yanada kuchli, chunki bola atrof-muhitni avvalo ko‘rgan, bajargan va kuzatgan harakatlar orqali idrok etadi.

Fe’l o‘quvchini oddiy nomlashdan mazmunli bayonga olib chiqadi. Masalan, “qush” so‘zi predmetni bildiradi, xolos. “Qush uchdi”, “qush sayradi”, “qush uyasiga qo‘ndi”, “qush bolalariga yem tashidi” kabi gaplarda esa predmet bilan birga harakat, holat va voqea ham ifodalanadi. Demak, fe’l gapni jonlantiradi va o‘quvchini fikrni to‘liqroq aytishga o‘rgatadi.

Fe’llar vaqt munosabatlarini o‘rgatishda ham samarali vositadir. “O‘qidim”, “o‘qiyapman”, “o‘qiyman” shakllari orqali bola o‘tgan, hozirgi va kelasi zamon ma’nolarini amaliy nutqda farqlaydi. Bunday mashqlar voqeani ketma-ket hikoya qilishga yordam beradi: “Ertalab uyg‘ondim, maktabga bordim, darsda qatnashdim, uyga qaytib topshiriqlarimni bajardim” kabi bayonlar shu asosda shakllanadi.

Fe’l sabab va natija aloqalarini ifodalashda ham muhim o‘rin tutadi. “Yomg‘ir yog‘di — yer ho‘llandi”, “O‘quvchi mashq qildi — mavzuni yaxshi tushundi”, “Bola do‘stiga yordam berdi — do‘sti xursand bo‘ldi” kabi gaplar orqali o‘quvchi voqealar o‘rtasidagi mantiqiy bog‘lanishni ko‘radi. Bu esa nutqiy rivojlanish bilan birga tafakkur taraqqiyotiga ham xizmat qiladi. Vygotskiy ta’limotida ham nutq va tafakkur taraqqiyoti o‘zaro uzviy bog‘liq jarayon sifatida talqin etiladi.[3]

Fe’lning yana bir didaktik afzalligi shundaki, uni o‘yin, harakat, rasm, matn, savol-javob va rolli vaziyatlar bilan uyg‘unlashtirish oson. O‘quvchi harakatni ko‘radi, uni nomlaydi, shu fe’l ishtirokida gap tuzadi,

[2]Mullis I.V.S., Martin M.O., Foy P. PIRLS 2021 International Results in Reading. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center, 2023.

[3]Vygotsky L.S. Thought and Language. Cambridge: MIT Press, 1986.

keyin esa kichik hikoya yaratadi. Natijada grammatik bilim nutqiy faoliyat bilan bevosita bog‘lanadi.

3. Fe’l yordamida nutqiy faollikni rivojlantirishning pedagogik zarurati

Fe’l so‘z turkumiga tayangan holda nutqiy faollikni rivojlantirish avvalo o‘quvchining faol lug‘atini kengaytirish ehtiyoji bilan izohlanadi. Boshlang‘ich sinflarda ayrim o‘quvchilar bir xil fe’llarni ko‘p takrorlaydi: “qildi”, “keldi”, “ketdi”, “oldi”, “berdi” kabi umumiy fe’llar nutqni sodda va bir xilda ko‘rsatadi. Ularga “bajardi”, “izohladi”, “kuzatdi”, “tasvirladi”, “yaratdi”, “taqqosladi”, “xulosa chiqardi” kabi aniqroq fe’llarni o‘rgatish nutqning mazmuniy aniqligini oshiradi.

Ikkinchi zarurat gap tuzish ko‘nikmasi bilan bog‘liq. Fe’l gapning mazmuniy markazlaridan biri bo‘lgani sababli o‘quvchini to‘liq fikr aytishga undaydi. Masalan, “Ali” so‘zi alohida kelganda fikr tugallanmaydi. “Ali kitob o‘qidi”, “Ali yangi ertakni sinfdoshlariga hikoya qildi”, “Ali darsdan keyin kutubxonaga bordi” kabi gaplarda esa harakat orqali fikr yakunlanadi va kengayadi.

Uchinchi zarurat matn tuzish va hikoya qilish malakasidan kelib chiqadi. Har qanday hikoya ketma-ket sodir bo‘lgan harakatlardan iborat. Bola “avval”, “keyin”, “so‘ng”, “oxirida” kabi bog‘lovchi birliklar bilan birga fe’llarni to‘g‘ri ishlatsa, voqeani tartibli bayon qila oladi. Masalan, kun tartibi, tabiatdagi o‘zgarishlar, ertak qahramoni harakati yoki rasm mazmunini hikoya qilishda fe’llar asosiy tayanch bo‘lib xizmat qiladi.

To‘rtinchi zarurat og‘zaki va yozma nutqning o‘zaro bog‘liqligidir. O‘quvchi avval og‘zaki nutqda harakatni aniq ifodalashni o‘rganadi, keyinchalik bu ko‘nikma yozma bayon, kichik insho, matn tuzish va ijodiy topshiriqlarda namoyon bo‘ladi. Shuning uchun fe’l ustida ishlashni faqat grammatik tahlil bilan cheklab bo‘lmaydi; u nutqiy mashqlar bilan birga olib borilishi kerak.

Beshinchi zarurat kommunikativ ta’lim yondashuvi bilan belgilanadi. Bugungi darsda o‘quvchi tayyor javobni takrorlovchi emas, balki fikr bildiruvchi, savol beruvchi va muloqotda qatnashuvchi shaxs sifatida shakllanishi lozim. Fe’llar asosidagi topshiriqlar esa o‘quvchini gapirishga, harakatni tasvirlashga, voqeani davom ettirishga va ijodiy javob berishga undaydi.

4. Fe’llar asosida qo‘llaniladigan metodik mashqlar

Fe’l so‘z turkumini o‘rgatishda samaradorlikka erishish uchun dars jarayonida turli metodik mashqlardan foydalanish zarur. Bunda asosiy maqsad o‘quvchiga fe’lning ta’rifini yodlatish emas, balki uni real nutqiy vaziyatda qo‘llashga o‘rgatishdan iborat bo‘lishi kerak. Ona tili o‘qitish metodikasida grammatik bilimni amaliy nutq bilan bog‘lash zarurligi alohida ta’kidlanadi.[4]

Birinchi mashq turi — rasm asosida fe’llarni topish va gap tuzish. O‘qituvchi o‘quvchilarga biror rasmni ko‘rsatadi va “Rasmda kim nima qilyapti?”, “Qanday harakatlar tasvirlangan?”, “Avval nima bo‘ldi, keyin nima bo‘ldi?” kabi savollar beradi. Masalan, bog‘da ishlayotgan bolalar rasmi asosida “ekyapti”, “sug‘oryapti”, “tozalayapti”, “ko‘taryapti”, “yig‘ishtiryapti”, “yordam beryapti” kabi fe’llar aniqlanadi.

Ikkinchi mashq turi — harakatni bajarish va fe’lni nomlash. “Men ko‘rsataman, sen aytasan” usulida o‘qituvchi yoki o‘quvchi yurish, yozish, o‘qish, sakrash, kulish, chizish, ochish, yopish kabi harakatlarni bajaradi. Boshqa o‘quvchilar harakatni fe’l bilan nomlaydi va shu fe’l ishtirokida gap tuzadi. Bu usul ayniqsa kichik yoshdagi bolalarning darsga qiziqishini kuchaytiradi.

Uchinchi mashq turi — ma’nodosh fe’llar bilan ishlash. Masalan, “gapirdi” fe’liga “so‘zladi”, “aytdi”, “tushuntirdi”, “hikoya qildi”, “izohladi” kabi yaqin ma’noli fe’llar topiladi. “Yurdi” fe’li o‘rnida “qadam tashladi”, “sayr qildi”, “kezdi”, “oldinga bordi” kabi ifodalar qo‘llanadi. Bunday mashqlar o‘quvchini takroriy va kambag‘al nutqdan qochishga o‘rgatadi.

To‘rtinchi mashq turi — sodda gapni kengaytirish. Masalan, “Bola yozdi” gapi asta-sekin “Bola daftariga yozdi”, “Ziyrak bola daftariga chiroyli yozdi”, “Ziyrak bola ona tili darsida daftariga chiroyli yozdi” tarzida kengaytiriladi. Ushbu jarayonda o‘quvchi fe’l atrofida boshqa so‘zlarni bog‘lashni, gap mazmunini boyitishni va fikrni to‘liqroq ifodalashni o‘rganadi.

Beshinchi mashq turi — berilgan fe’llar asosida matn yaratish. Masalan, “uyg‘ondi, yuvindi, nonushta qildi, maktabga bordi, o‘qidi, qaytdi, dam oldi” kabi fe’llar berilib, “Mening kun tartibim” mavzusida kichik matn tuzdiriladi. Bu mashq nafaqat fe’llarni qo‘llashni, balki voqealar ketma-ketligini saqlashni ham talab qiladi.

[4]Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: Noshir, 2009.

Oltinchi mashq turi — savol-javob asosida nutqni faollashtirish. “Ertalab nimalar qilasan?”, “Darsdan keyin nima bilan shug‘ullanasan?”, “Dam olish kuni qayerga borasan?”, “Bahorda tabiatda qanday o‘zgarishlar bo‘ladi?” kabi savollar o‘quvchini fe’llardan faol foydalanishga undaydi. O‘qituvchi qisqa javobni kengaytirish uchun qo‘shimcha savollar beradi: “Qayerda?”, “Kim bilan?”, “Qanday?”, “Nima uchun?”.

5. Interfaol metodlarning nutqiy faollikka ta’siri

Fe’llar bilan ishlashda interfaol metodlardan foydalanish darsning samaradorligini oshiradi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Zanjirli hikoya”, “Rolli o‘yin”, “Davom ettir”, “Kim tez topadi?” kabi usullar o‘quvchini faol harakatga keltiradi. Bunda o‘quvchi tayyor javobni kutmaydi, balki o‘z fikrini bildiradi, fe’l tanlaydi, gap tuzadi va muloqotga kirishadi.

Masalan, “Aqliy hujum” metodida o‘qituvchi “Bahorda tabiat nima qiladi?” degan savolni beradi. O‘quvchilar “uyg‘onadi”, “gullaydi”, “yashnaydi”, “isiydi”, “eriydi”, “sayraydi”, “o‘sadi” kabi fe’llarni aytadi. Keyin shu fe’llar asosida gaplar va kichik matn tuziladi. Bu usul tez fikrlashni, so‘z topishni va javobni kengaytirishni o‘rgatadi.

“Klaster” metodida markazga “fe’l” yoki “harakat” tushunchasi yoziladi. Atrofida odam harakati, hayvon harakati, tabiat hodisasi, o‘quv faoliyati, mehnat jarayoni kabi guruhlar ajratiladi. Masalan, odam harakati: o‘qidi, yozdi, so‘zladi; hayvon harakati: chopdi, uchdi, suzdi; tabiat hodisasi: yog‘di, esdi, gulladi. Bunday guruhlash o‘quvchilarda tasniflash va umumlashtirish ko‘nikmasini rivojlantiradi.

“Zanjirli hikoya” usulida birinchi o‘quvchi fe’l ishtirokida gap aytadi, keyingi o‘quvchi uni davom ettiradi. Masalan: “Ali maktabga bordi.” “U darsda ertak o‘qidi.” “Keyin savollarga javob berdi.” “Darsdan so‘ng do‘stiga yordam qildi.” Natijada bolalar birgalikda izchil matn yaratadi. Bu mashq muloqot, eshitish va fikrni davom ettirish ko‘nikmalarini kuchaytiradi.

Rolli o‘yinlarda esa o‘quvchilar hayotiy vaziyatlarni ijro etadi. “Kutubxonada”, “Do‘konda”, “Maktab hovlisida”, “Shifokor qabulida”, “Bog‘da” kabi vaziyatlarda bolalar o‘z rollariga mos fe’llardan foydalanadi. Piaget qarashlarida bolaning bilish jarayoni faol harakat va tajriba bilan bog‘liq holda rivojlanishi ta’kidlanadi; shu jihatdan rolli va harakatli topshiriqlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ayniqsa mosdir.[5]

6. Og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirishda fe’lning amaliy ahamiyati

Og‘zaki nutq bolaning o‘z fikrini tez, tabiiy va vaziyatga mos ifodalash imkoniyatini ko‘rsatadi. Fe’llar og‘zaki nutqni faollashtirishda qulay, chunki o‘quvchi biror harakatni ko‘radi, nomlaydi va unga munosabat bildiradi. “Bir fe’l — uch gap” mashqi bu borada samarali hisoblanadi. Masalan, “uchdi” fe’li asosida “Qush osmonga uchdi”, “Samolyot uzoq shaharga uchdi”, “Barg shamolda uchdi” kabi gaplar tuziladi. Bu o‘quvchiga fe’lning turli kontekstlarda qo‘llanishini anglatadi.

Og‘zaki nutqda fe’llardan foydalanish savollarga to‘liq javob berish malakasini ham rivojlantiradi. Agar o‘quvchi “Bola o‘qidi” desa, o‘qituvchi “Nimani o‘qidi?”, “Qayerda o‘qidi?”, “Qanday o‘qidi?”, “Nega o‘qidi?” kabi savollar bilan javobni kengaytiradi. Natijada “Bola kutubxonada qiziqarli ertakni zavq bilan o‘qidi” kabi aniq va boy gap hosil bo‘ladi.

Yozma nutqda esa fe’llar voqealar ketma-ketligini ta’minlaydi. Bayon, kichik hikoya, kundalik, rasm asosidagi matn va ijodiy insho yozishda o‘quvchi harakatlarni tartib bilan ifodalashi kerak. Bunda fe’llarning zamon shakllari, ma’nodosh variantlari va gapdagi o‘rni muhim ahamiyatga ega. Masalan, “keldi, ko‘rdi, yordam berdi, xursand bo‘ldi, rahmat aytdi” fe’llari asosida tarbiyaviy mazmunga ega kichik hikoya yaratish mumkin.

Yozma nutqda fe’llarni to‘g‘ri qo‘llash imlo va uslubiy savodxonlik bilan ham bog‘liq. O‘quvchi bir xil fe’lni keragidan ortiq takrorlamaslikka, harakatni aniq ifodalashga, gaplarni mantiqiy bog‘lashga o‘rganadi. Shu tariqa fe’l ustida ishlash matn tuzish madaniyatini shakllantirishga ham xizmat qiladi.

7. Kutiladigan pedagogik samaralar

Fe’l so‘z turkumi yordamida nutqiy faollikni rivojlantirish bir qator amaliy natijalarni beradi. Birinchidan, o‘quvchilarning faol lug‘ati boyiydi. Ular harakat va holatni bildiruvchi fe’llarni ko‘proq biladi hamda ularni o‘z nutqida qo‘llay boshlaydi. Ikkinchidan, gap tuzish ko‘nikmasi mustahkamlanadi, chunki fe’l asosida ega, to‘ldiruvchi va hol kabi birliklar bilan bog‘langan to‘liq fikr shakllanadi.

[5]Piaget J. The Language and Thought of the Child. London: Routledge, 2002.

Uchinchidan, og‘zaki nutq ravonlashadi. O‘quvchilar savollarga qisqa javob bilan cheklanmay, fikrini kengroq bayon qiladi. To‘rtinchidan, yozma nutq rivojlanadi: o‘quvchi berilgan fe’llar asosida gap va matn tuzadi, voqeani mantiqiy ketma-ketlikda yozadi, bir xil so‘zlarni takrorlashdan qochadi.

Beshinchidan, ijodiy va mantiqiy tafakkur faollashadi. Fe’llar yordamida bola voqeani tasavvur qiladi, harakatlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘radi, sabab va natijani izohlaydi. Oltinchidan, dars jarayonida o‘quvchining ishtiroki kuchayadi. Harakatli o‘yinlar, rolli vaziyatlar, rasm asosidagi suhbatlar va zanjirli hikoyalar bolani passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi.

Xulosa

Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning nutqiy faolligini rivojlantirish boshlang‘ich ta’limning muhim pedagogik vazifalaridan biridir. Nutqiy faollik bolaning bilimni tushunishi, o‘zlashtirishi, fikrini ifodalashi, jamoada muloqotga kirishishi va mustaqil tafakkur yuritishi uchun zarur asos yaratadi. Shu jarayonda fe’l so‘z turkumi alohida imkoniyatlarga ega, chunki u harakat, holat va jarayonni ifodalash orqali nutqni mazmunan boyitadi.

Fe’llar bilan ishlash o‘quvchini predmetni oddiy nomlashdan voqea va harakatni tasvirlashga olib chiqadi. U gap tuzadi, fikrni kengaytiradi, voqeani izchil hikoya qiladi, og‘zaki va yozma nutqda mantiqiy bog‘lanishlarni qo‘llaydi. Shuning uchun fe’l mavzusini o‘rgatish faqat grammatik qoida doirasida emas, balki nutq o‘stirish, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish va ijodiy fikrlashni rivojlantirish bilan uyg‘un holda tashkil etilishi zarur.

Rasm asosida gap tuzish, harakatni nomlash, ma’nodosh fe’llarni topish, sodda gapni kengaytirish, fe’llar asosida matn yaratish, rolli o‘yin va zanjirli hikoya kabi metodlar boshlang‘ich sinf darslarida samarali natija beradi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning lug‘atini boyitadi, darsdagi faolligini oshiradi, matn yaratish ko‘nikmasini kuchaytiradi va ularni erkin muloqotga tayyorlaydi.

Demak, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning nutqiy faolligini fe’l so‘z turkumi yordamida rivojlantirish pedagogik jihatdan zarur, metodik jihatdan asosli va amaliy jihatdan samarali yo‘nalishdir. Ushbu yo‘nalishda tizimli ish olib borish boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishga, o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini boyitishga hamda ularni mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 23.09.2020, O‘RQ-637.
2. Mullis I.V.S., Martin M.O., Foy P. PIRLS 2021 International Results in Reading. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center, 2023.
3. Vygotsky L.S. Thought and Language. Cambridge: MIT Press, 1986.
4. Piaget J. The Language and Thought of the Child. London: Routledge, 2002.
5. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X., Yo‘ldosheva Sh., Sariyev Sh. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: Noshir, 2009.
6. G‘ulomov A., Ne’matov H. Ona tili ta’limi mazmuni. Toshkent: O‘qituvchi, 1995.
7. Jo‘rayev R.H., Safarova R.G. Pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Fan, 2018.
8. Boshlang‘ich sinflarda ona tili va o‘qish savodxonligi darslarini tashkil etish bo‘yicha metodik tavsiyalar. Toshkent.